

С. М. КОЛОНТАЙ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління
та менеджменту природоохоронної діяльності
Одеський державний екологічний університет
ORCID: 0000-0001-8699-7320

С. І. АТАНАСОВ

аспірант кафедри математики та квантової механіки
Одеський державний екологічний університет
ORCID: 0009-0000-7978-0078

УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

В роботі розглянута рекреаційно-туристична діяльність, як сфера національної економіки, яка сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни. Рекреаційно-туристична діяльність країни (регіону) розвиває місцеву інфраструктуру, створює робочі місця, сприяє розвитку місцевого бізнесу.

У дослідженні наведено, що науковою основою, яка визначає розвиток рекреаційно-туристичної сфери України, є концепція сталого розвитку. Концепція сталого розвитку інтегрувалась в кожен сферу соціально-економічного розвитку. Що стосується рекреаційно-туристичної сфери, розвитку рекреації, туризму та різних його форм, сталий розвиток відіграє важливу роль у розвитку, збереженні та підтримці рекреаційно-туристичної сфери для майбутнього покоління, без шкоди навколишньому природному середовищу, інтересам туристів та рекреантів, місцевим жителям та зацікавленим сторонам. Сталий розвиток має високу позитивну кореляцію з розвитком рекреації та туризму, а також значно впливає на розвиток рекреації та туризму в різних рекреаційно-туристичних напрямках.

Розглянуто проблеми, які пов'язані з рекреаційно-туристичним бізнесом та сталим розвитком, такі як вплив рекреаційно-туристичної діяльності на природне навколишнє середовище, соціокультурні наслідки, нерівномірний розподіл користі від туризму, відсутність свідомого споживання та культурного розуміння, нестабільність та сезонність.

Результати дослідження свідчать про те, що сталий розвиток рекреаційно-туристичної діяльності впливає на розвиток економіки, суспільства та навколишнє природне середовище. Взаємозв'язок між сталим розвитком та рекреаційно-туристичною діяльністю є ключовим для успішного розвитку рекреації та туризму.

В роботі розглянуто проблеми рекреаційно-туристичної сфери в Україні в умовах невизначеності. Наслідки війни рекреаційно-туристична сфера буде відчувати протягом багатьох років після закінчення військових дій. Але, незважаючи на всі труднощі та виклики, рекреаційно-туристичний бізнес, як важлива галузь економіки України, адаптується до війни та продовжує працювати.

Ключові слова: управління, рекреація, туризм, рекреаційно-туристична сфера, сталий розвиток, невизначеність.

S. M. KOLONTAI

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Public Administration
and Management of Environmental Protection Activities
Odesa State Environmental University
ORCID: 0000-0001-8699-7320

S. I. ATANASOV

Postgraduate Student at the Department of Mathematics
and Quantum Mechanics
Odesa State Environmental University
ORCID: 0009-0000-7978-0078

MANAGEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE RECREATION AND TOURISM SPHERE IN CONDITIONS OF UNCERTAINTY

Recreational and tourist activities are considered in the work as a sphere of the economy that contributes to increasing the country's competitiveness. Recreational and tourist activities develop local business and infrastructure, create jobs.

The research shows that the concept of sustainable development has now been integrated into every sphere of the country's socio-economic development. As for recreation and tourism, sustainable development plays an important role in preserving and sustaining recreation and tourism for future generations, without harming the surrounding natural environment, the interests of tourists and recreationists, local residents and stakeholders. Issues related to recreational tourism business and sustainable development are considered, such as the impact of recreational tourism activities on the natural environment, socio-cultural consequences, uneven distribution of benefits from tourism, lack of conscious consumption and cultural understanding, instability and seasonality. The sustainable development of recreation and tourism is a popular trend in the modern development of recreational and tourist activities and various forms of tourism.

The results of the study indicate that the sustainable development of recreational and tourist activities affects the development of the economy, society and the surrounding natural environment. The relationship between sustainable development and recreation and tourism activities is key to the successful development of recreation and tourism.

The work examines the problems of the recreation and tourism sphere in Ukraine in conditions of uncertainty. Currently, the development of domestic tourism in Ukraine and the example of countries that were or were affected by war will help the recreation and tourism sector to survive. The recreation and tourism sphere will feel the consequences of the war for many years after the end of hostilities. But, despite all the difficulties and challenges, the recreation and tourism business, as an important branch of the Ukrainian economy, adapts to the war and continues to work.

Key words: management, recreation, tourism, recreation and tourism sphere, sustainable development, uncertainty.

Постановка проблеми

Рекреаційно-туристична діяльність, як сфера національної економіки, сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни, розвиває місцеву інфраструктуру, створює робочі місця, сприяє розвитку місцевого бізнесу. Науковою основою, яка визначає розвиток рекреаційно-туристичної сфери України, є концепція сталого розвитку. В умовах сучасного стану економіки держави та процесу адаптації рекреаційно-туристичної сфери до сучасних умов ведення бізнесу, особлива увага приділяється визначенню шляхів управління сталим розвитком рекреаційно-туристичної сфери в Україні в умовах невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі аспекти вирішення питань, пов'язаних з управлінням рекреаційно-туристичною сферою, досліджені у роботах вітчизняних фахівців, таких як Кифяк В., Мальська М., Школа І., Ситник Г., Леоненко Н., Писаревський І. та ін. Водночас, у рекреаційно-туристичній сфері все ще залишаються проблеми, пов'язані з формуванням ефективної системи управління рекреаційно-туристичною діяльністю.

Формулювання мети дослідження

Метою статті є узагальнення та визначення питань управління сталим розвитком рекреаційно-туристичної сфери, аналіз проблем рекреаційно-туристичної сфери в Україні в умовах невизначеності.

Викладення основного матеріалу дослідження

Рекреаційно-туристична діяльність є сферою національної економіки, яка сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни. Значення рекреаційно-туристичної діяльності в світі постійно збільшується. Особливістю сучасного етапу розвитку рекреаційно-туристичної галузі є зміна її організаційних форм і проникнення в рекреаційно-туристичний бізнес транспортних, торгових, промислових і інших компаній. Рекреаційно-туристична діяльність країни (регіону) розвиває місцеву інфраструктуру, створює робочі місця, сприяє розвитку місцевого бізнесу.

Рекреаційно-туристична діяльність відноситься до так званих «інфраструктурних послуг», що становить одну з підсистем регіону, яка відповідає за його цілісність і розвиток, його «інфраструктурний комплекс», тобто сукупність економічних елементів, що забезпечують, регулюють і підтримують вплив на відтворювальний процес соціально-економічної системи регіону, спрямований на підвищення якості життя населення. Вітчизняний і зарубіжний досвід показує, що як базові складові такого інфраструктурного комплексу регіону доцільно розглядати чотири блоки інфраструктур: дорожня, інженерна, транспортно-логістична, а також галузева інфраструктурні комплекси. Суб'єкти і об'єкти туризму, як комплексу галузей, присутні у всіх названих блоках.

Збільшення рекреаційно-туристського потоку, з одного боку, забезпечує надходження коштів суб'єктам рекреаційно-туристичної інфраструктури, з другого – веде до забруднення довкілля, завдає шкоди рекреаційно-туристичним об'єктам, провокує соціальні проблеми.

Позитивний та негативний вплив рекреаційно-туристичної діяльності на природне навколишнє середовище представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Позитивний та негативний вплив рекреаційно-туристичної діяльності
на природне навколишнє середовище**

Позитивний вплив	Негативний вплив
<ul style="list-style-type: none"> – прями фінансові внески на охорону навколишнього середовища, що надходять у вигляді плати за відвідування об'єктів екологічного туризму; – підтримка і розвиток особливо охоронюваних природних територій; – пом'якшення впливу на екосистеми (за умови дотримання екологічних норм); – раціоналізація землекористування; – охорона рідкісних видів екосистем (при додержанні вимог пропускну здатності) 	<ul style="list-style-type: none"> – інтенсивне використання водних ресурсів для забезпечення готелів, аквазон, прямого споживання туристами; – деградація і виснаження земельних ресурсів в результаті інтенсивного будівництва об'єктів, пов'язаних з туризмом: житла, доріг, аеропортів і т.п.; – збільшення забруднення атмосфери в зв'язку з ростом міжнародних рекреаційно-туристичних перевезень різними видами транспорту; – збільшення споживання енергії як наслідок введення в експлуатацію нових об'єктів туристичної індустрії

Останнім часом концепція сталого розвитку стала дуже важливою та інтегрувалась в кожен сферу соціально-економічного розвитку. Що стосується рекреаційно-туристичної сфери, розвитку рекреації, туризму та різних його форм, сталий розвиток відіграє важливу роль у розвитку, збереженні та підтримці рекреаційно-туристичної сфери для майбутнього покоління, без шкоди навколишньому природному середовищу, інтересам туристів та рекреантів, місцевим жителям та зацікавленим сторонам.

Сталий розвиток рекреації та туризму є популярною тенденцією в сучасному розвитку рекреаційно-туристичної діяльності та різних формах туризму, таких як екологічний, сільський, пригодницький, паломницький, гастрономічний тощо.

Управління сталим розвитком – це послідовні екологічні методи ведення рекреаційно-туристичного бізнесу. Це стосується всього комплексу туристичних послуг, відстеження впливу на навколишнє середовище, підтримка постачальників туристичних послуг на шляху до сталого розвитку.

Сталий розвиток рекреаційно-туристичної діяльності – необхідна умова сьогодення. Це інструмент для розвитку рекреаційно-туристичної діяльності найбільш відповідальним, екологоорієнтованим та сталим способом [1].

Розглянемо проблеми, які пов'язані з рекреаційно-туристичним бізнесом та сталим розвитком. Це [2]:

– Вплив рекреаційно-туристичної діяльності на природне навколишнє середовище. Великий потік рекреантів та туристів може призвести до надмірного використання природних ресурсів, забруднення довкілля, знищення екосистем та втрати біорізноманіття.

– Соціокультурні наслідки. Масовий туризм може призвести до втрати традицій та спотворення місцевої культури.

– Нерівномірний розподіл користі від туризму. Зазвичай прибуток від рекреаційно-туристичної діяльності концентрується в популярних регіонах, а інші регіони залишаються без економічної вигоди від рекреаційно-туристичного сектору.

– Відсутність свідомого споживання та культурного розуміння. Рекреанти та туристи можуть бути екологічно безграмотні та не усвідомлювати свій вплив на місцеву спільноту та довкілля.

– Нестабільність та сезонність впливає на стабільність бізнесу та зайнятість населення регіону.

Зазначені проблеми потрібно вирішувати спільно з урядовими органами, місцевими спільнотами, бізнес-сектором, рекреантами та туристами [2].

У разі продуманої організації рекреаційно-туристичного бізнесу (використання ресурсозберігаючих технологій, перерозподіл потоків відпочиваючих на території дестинації з урахуванням її пропускну здатності і т.п.), дохід, що отримується від рекреаційної експлуатації територій дозволяє проводити природоохоронні заходи. Подорожі та туризм повинні допомогти людям в досягненні гармонії з природою, робити внесок в збереження, захист та відновлення екосистем. Рекреаційно-туристична діяльність може стати фактором поліпшення екології регіону за умови, що стале використання навколишнього природного середовища буде складати невіддільну частину процесу розвитку рекреації та туризму.

Потрібно зважати на те, що тільки екологічно чисті регіони приваблюють рекреантів та туристів, а це сприяє їх повноцінному оздоровленню і відпочинку. Забруднення навколишнього природного середовища призведе до повного зникнення в регіоні рекреації та туризму як сфери діяльності.

Таким чином, екологічність або не екологічність рекреаційно-туристичної діяльності визначається мірою і характером впливу рекреації та туризму на навколишнє природне середовище. Безпека туристичних продуктів – ключова вимога до індустрії туризму. Безумовно, повну відповідність стандартам безпеки неможливо забезпечити без достатнього рівня екологізації туристських дестинацій. Тому турбота про безпеку людей, охорона навколишнього середовища, створення умов для забезпечення екологізації туризму є неодмінною частиною політики на міжнародному, національному та регіональному рівнях.

Екологічний аспект можна розглядати і як один з елементів потенціалу рекреаційно-туристичної дестинації, і як окремий потенціал – екологічний, під яким можна розуміти такий рівень відвідуваності дестинації

рекреантами та туристами, перевищення якого призведе до негативних екологічних наслідків. Це може бути як результат дії самих рекреантів та туристів, або як наслідок функціонування туристичної інфраструктури.

У міжнародній туристичній діяльності просування «зелених» технологій в рекреаційно-туристичній сфері здійснює міжнародна організація Travelife Sustainability System. Travelife – це об'єктивна і доступна система, яка допомагає туроператорам покращити діяльність у сферах соціального та екологічного впливу, дотримуючись критеріїв сталості. Це онлайн-система сталого розвитку готелів, яка заснована на міжнародних стандартах [3].

Цікавий міжнародний досвід залучення до процесу екологізації рекреаційно-туристських DESTINAЦІЙ волонтерів. Це рух, організований туристськими клубами і урядовими організаціями, які відають питаннями охорони природи, для безоплатної діяльності, спрямованої на захист навколишнього середовища і на користь людей, які потребують допомоги. Найбільш відомими акціями даного напрямку є:

– міжнародні екологічні експедиції на Еверест (Непал), Стежку інків (Перу), де є можливість прибирати сміття, залишене туристами, в Коста-Ріка (біологічний заповідник Дошовий ліс Карара), на озера (облаштування екологічних стежок, розчищення проходів від кущів і дерев, що впали, пристрій вогнищ, підготовка дерев'яних покажчиків та ін.);

– допомога диким тваринам. Це може бути відмивання птахів від нафтопродуктів, що розлилися, облік чисельності популяцій тварин, догляд за пораненими і хворими тваринами, наприклад дослідження пляжів в пошуках свіжих кладок яєць морських черепах, обгородження їх або перенесення в безпечні місця і т.п.;

– тури по слідах стихійних лих: групи туристів-волонтерів відправляються в країни, які постраждали від цунамі, землетрусів або інших стихійних лих для допомоги постраждалим;

– туристські програми, що включають наукові дослідження та археологічні розкопки. Вони припускають, наприклад, вивчення коралових рифів, забір проб води для хімічного аналізу, участь в археологічних розкопках, ведення обліку артефактів тощо.

Такі поїздки розрізняються по складності і тривалості і, як правило, реалізуються за значну оплату.

Як показують статистичні дані, в світі з кожним роком стає все більше рекреантів та туристів, які обирають відпочинок, який безпечний для навколишнього природного середовища. Отже, екологізацію рекреації та туризму можна розглядати і як конкурентну перевагу конкретного регіону, туристської DESTINAЦІЇ, і як фактор підвищення конкурентоспроможності туристичного підприємства, що пропонує безпечні екологічні туристичні продукти.

Екологічний туризм може і повинен стати альтернативою так званому «експлуатаційному» туризму, пов'язаному, головним чином, зі споживанням туристами різних товарів і послуг і вимагає адекватного функціонування всіх елементів рекреаційної системи регіону.

Результати дослідження свідчать про те, що сталий розвиток рекреаційно-туристичної діяльності впливає на розвиток економіки, суспільства та навколишнє природне середовище. Таким чином, працівники рекреаційно-туристичної сфери повинні мінімізувати негативний вплив рекреаційно-туристичної діяльності на природне середовище (збереження та збалансоване використання природних ресурсів) та навпаки максимізувати вплив на економіку (збільшення прибутків від туризму, створення додаткових робочих місць, зростання місцевого бізнесу) та суспільство країни (збереження культурної спадщини, підтримка місцевого населення, збалансований розподіл благ від розвитку туризму).

Тому всі, хто пов'язаний з організацією рекреаційно-туристичної діяльності, повинні планувати, просувати та розвивати лише відповідальний та сталий розвиток рекреаційно-туристичної сфери відповідно до основних показників сталості та згідно з рекомендаціями UNWTO (Всесвітньої туристичної організації).

Взаємозв'язок між сталим розвитком та рекреаційно-туристичною діяльністю є ключовим для успішного розвитку рекреації та туризму, оскільки він забезпечує надання якісних послуг, зберігаючи при цьому навколишнє природне середовище та сприяє економічному благополуччю місцевого населення (розвиток рекреаційно-туристичної інфраструктури та малих і середніх підприємств) [1].

Повномасштабне російське вторгнення негативно вплинуло на рекреаційно-туристичну сферу країни. Значно обмежило можливість подорожей такі фактори, як закриття небо, обмеження на виїзд за кордон, не платоспроможність населення у зв'язку з втратою роботи, вимушеним переїздом [4].

У 2019 році Україна прийняла близько 13,7 млн. міжнародних туристів, тоді як у першому півріччі 2023 року український кордон перетнули 1,3 млн. відвідувачів, і це можна вважати непоганим показником, враховуючи нинішній стан в країні [5,6].

Спираючись на дані Української асоціації туристичних агенцій, можна стверджувати, що в 2023 році, порівняно з 2022 роком, кількість туристичних поїздок збільшилась на 30 відсотків.

Через значне зменшення попиту на туристичні поїздки, з 3700 туристичних агенцій, які працювали до війни, залишилось 800, але вони змушені прилаштовуватись до нових умов існування.

Одна із найбільш серйозних проблем – логістика, тому що всі міжнародні логістичні шляхи, які проходять через територію України, зараз не функціонують і мандрівка – це зазвичай тривала дорога на поїзді або автобусі до закордонного аеропорту [4].

Під час війни в Україні рекреаційно-туристична сфера відчуває численні проблеми та перешкоди (таблиця 2) [5].

Таблиця 2

Проблеми рекреаційно-туристичної сфери в Україні під час війни [5]

Безпека	Військові дії призвели до посилення нестабільності та загроз безпеці. Це значно вплинуло на рішення зовнішніх туристів відвідати країну, особливо її прикордонні та конфліктні регіони
Імідж	Війна в Україні негативно відбивається на іміджі країни. Це ускладнює залучення зовнішніх туристів, а також призводить до скасування або перенесення раніше запланованих поїздок
Зміна краєвиду туристичних об'єктів	Війна призвела до знищення, окупації чи зміни території багатьох популярних туристичних місць, пошкодження інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери.
Зниження якості послуг	Зменшення інвестицій у рекреаційно-туристичну сферу впливає на рівень якості послуг
Зниження попиту	Зниження попиту на зовнішній та внутрішній туризм
Зміна маршрутів туристичних турів	Зміна маршрутів туристичних турів, особливо в прикордонні райони
Втрата робочих місць	Військові дії призвели до втрати робочих місць в рекреаційно-туристичній та суміжних сферах

Внутрішній туризм зараз є порятунком для рекреаційно-туристичної галузі України, оскільки війна в країні відлякує іноземних туристів.

Війна триває, але українці почали повертатися в країну, тим самим відроджуючи внутрішній туризм.

Туристичні фірми рекламують українцям західний регіон країни та інші, менш відомі рекреаційно-туристичні місця, віддалені від зони конфлікту, як спосіб знайти порятунок від війни, підтримати економіку цих регіонів та заохотити розвиток місцевого бізнесу. Деякі регіони країни можуть зараз стати популярними через віддаленість від зони конфлікту, де туристи можуть відпочити, оздоровитись та не чути повітряні тривоги.

За час війни майже весь туризм перемістився в західну частину України, яка межує з ЄС і вважається безпечною. Це дозволило надалі розвивати туризм в країні, не втратити місцевим жителям робочі місця, дохід, тим самим підтримуючи економіку країни [6].

Згідно з опитуванням Державного агентства розвитку туризму України, більшість українців продовжували подорожувати по території країни під час війни, і тільки 21 відсоток українців не подорожували, уникаючи небезпечних ситуацій.

Податкові надходження від туристичної галузі за перші дев'ять місяців 2023 року зросли на 13 відсотків порівняно з тим же періодом 2022 року.

Українські оператори все більше виходять на європейський ринок, відкривають свої філії на півдні та заході України. Як тільки Україна здобуде перемогу у війні, в Україну зможуть приїжджати іноземні туристи, щоб відвідати українські міста, які пережили ракетні обстріли, а в українців з'явиться змога подорожувати без перешкод. Таким чином, в Україні буде розвиватись внутрішній та зовнішній туризм [4].

Висновки

Військові дії мають значний негативний вплив на рекреаційно-туристичну індустрію регіонів і країни в цілому. А це і вплив на безпеку туризму, зниження попиту, пошкодження інфраструктури, втрата робочих місць та негативний імідж.

Зараз Україна знаходиться більш в режимі планування. Пріоритетом є відбудова критичної інфраструктури, транспорту, зокрема залізничного сполучення України з Європою, та енергетичних комплексів.

На даний час, розвиток внутрішнього туризму в Україні та приклад країн, які були або охоплені війною, допоможуть рекреаційно-туристичній сфері вижити [6].

Наслідки війни рекреаційно-туристична сфера буде відчувати протягом багатьох років після закінчення військових дій.

Але, незважаючи на всі труднощі та виклики, з якими доводиться зараз стикатися українцям, рекреаційно-туристичний бізнес, як важлива галузь економіки України, адаптується до війни та продовжує працювати.

Список використаної літератури

1. Sustainable development of recreation and tourism. URL: <https://www.researchgate.net/publication/353518177> (дата звернення: 3.01.2024).
2. Жук І.Ю., Бухта І.О. Гостинність і сталий розвиток: синергія для успішного туристичного сектору. <https://doi.org/10.26565/1992-4259-2023-28-10>
3. Travelife sustainability in tourism. URL: <https://travelifesustainability.com/> (дата звернення: 5.01.2024).
4. Туризм в умовах повномасштабної війни. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/turizm-v-umovakh-povnomasshtabnoi-viyni-kudi-ikhati-yakiy-napryam-obirati-ta-yak-planuvati-svoi-podorozhi-20102023-16759> (дата звернення: 30.01.2024).
5. Як працює готельний та туристичний бізнес в Україні в умовах війни: про стійкість та інновації. URL: <https://visitukraine.today/blog/2824/resilience-and-innovation-how-the-hotel-and-tourism-business-in-ukraine-works-in-the-context-of-war> (дата звернення: 27.01.2024).

6. Domestic travel offers a lifeline to Ukraine's war-battered tourism industry. URL:<https://www.thenationalnews.com/business/travel-and-tourism/2023/11/07/domestic-travel-offers-a-lifeline-to-ukraines-war-battered-tourism-industry/> (дата звернення: 25.01.2024).

References

1. Sustainable development of recreation and tourism. URL: <https://www.researchgate.net/publication/353518177> (data zvernennia: 3.01.2024).
2. Zhuk I.Iu., Bukhta I.O. Hostynnist i stalyy rozvytok: synerhiia dlia uspishnoho turystychnoho sektoru <https://doi.org/10.26565/1992-4259-2023-28-10>
3. Travelife sustainability in tourism. URL: <https://travelifesustainability.com/> (data zvernennia: 5.01.2024).
4. Turyzm v umovakh povnomasshtabnoi viiny. URL: <https://forbes.ua/lifestyle/turizm-v-umovakh-povnomasshtabnoi-viyni-kudi-ikhati-yakiy-napryam-obirati-ta-yak-planuvati-svoi-podorozhi-20102023-16759> (data zvernennia: 30.01.2024).
5. Yak pratsiuie hotelnyi ta turystychnyi biznes v Ukraini v umovakh viiny: pro stiikist ta innovatsii. URL: <https://visitukraine.today/blog/2824/resilience-and-innovation-how-the-hotel-and-tourism-business-in-ukraine-works-in-the-context-of-war> (data zvernennia: 27.01.2024).
6. Domestic travel offers a lifeline to Ukraine's war-battered tourism industry. URL:<https://www.thenationalnews.com/business/travel-and-tourism/2023/11/07/domestic-travel-offers-a-lifeline-to-ukraines-war-battered-tourism-industry/> (data zvernennia: 25.01.2024).